

بسم الله الرحمن الرحيم

دانشگاه افسری امام علی (ع)
معاونت پژوهش

امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران وسایست‌های دفاعی و امنیتی عربستان سعودی و قطر

نجم‌الدین شیرخدایی
حمیدرضا بیات

سرنام:	شیر خدایی، نجم ۱۱، ۱۳۴۲ -
حقوق: نام، پدآور:	امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران و سیاست‌های دفاعی و امنیتی عربستان سعودی و قطر
منتخبات نشر:	تهران: دانشگاه افسری امام علی (ع)، ۱۳۹۳
منتخبات ناشری:	۱۳۹۳ اس
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۶۸۷۴-۰۰-۲
وحدت فهرست نویسی:	فبای مختصر
باردشت:	فهرست نویسی کامل این اثر در وبسایت: http://opac.nliai.ir قابل دسترسی است
یادداشت:	تعداد: ۱
شماره افزود:	ساخت: حمیدرضا ۱۳۶۳ -
شماره افزود:	دانشگاه افسری امام علی (ع)، معاونت پژوهشی
شماره افزود:	دانشگاه افسری امام علی (ع)
شماره کتابخانه ملی:	۳۸۱۵۱۱۲

هتوان کتاب:	امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران و سیاست‌های دفاعی و امنیتی عربستان سعودی و قطر
مؤلفان:	نجم‌الدین شیر خدایی و حمیدرضا بیات
ویراستار:	بابک نیازی
صفحه‌آرا:	حمید احمدزاده و امید حضوری
طراح جلد:	علی محمدی
ناشر:	انتشارات دانشگاه افسری امام علی (ع)
شمارگان:	۳۰۰۰ نسخه
قیمت:	۱۱۰۰۰۰ ریال
نوبت چاپ:	اول: ۱۳۹۴
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۷۹۲۲-۰۰-۲
صندوق پستی:	۱۳۱۷۸۹۳۴۷
تلفن:	۶۶۴۶۷۴۴۴
پست الکترونیک:	imamali-nashr93@gmail.com

نشانی: تهران، خیابان امام خمینی (ره)، روبروی مجلس سابق، دانشگاه افسری امام علی (ع)^۱
 کلیه حقوق برای دانشگاه افسری امام علی (ع)^۲ محفوظ است.

عربی، ظهور داعش، ایران هسته‌ای... و تأثیر ایستار امنیتی کشورهای حاشیه خلیج فارس بر امنیت ملی جمهوری اسلامی موضوعی است که در این کتاب به آن می‌پردازیم.

در تعریف هدف گفته‌اند: هدف نقطه‌ای است که محقق قصد رسیدن بدان را دارد تا در آنجا به دایره‌ی بپردازد. هدف از نگارش این کتاب شناخت و واکاوی سیاست‌های دفاعی و امنیتی عربستان و قطر و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است. برای شناخت این سیاست‌ها، نیازمند مطالعه نظریات امنیت بین‌الملل هستیم تا بتوانیم چهارچوب نظری مناسبی برای پژوهش در حوزه سیاست‌های دفاعی و امنیتی کشورهای یادشده در فصل اول کتاب پیش رو ارائه دهیم. در فصل دوم به بررسی سیاست‌های دفاعی و امنیتی عربستان سعودی خواهیم پرداخت و سپس در فصل سوم این کار را در مورد کشور قطر انجام خواهیم داد. فصل چهارم به تأثیر سیاست‌های دفاعی و امنیتی عربستان و قطر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران اختصاص دارد و سپس در پایان جمع‌بندی عرضه می‌شود تا این‌شاء الله. بتوانیم تصویری در حد توانمان از سیاست‌های دفاعی و امنیتی عربستان و قطر، این دو کشور تأثیرگذار در منطقه خلیج فارس ارائه کنیم.

در پایان معتقدیم که وامدار تمامی اسانیدی هستیم که به ما تفکر کردن را آموختند. همچنین از پدر و مادر و همسر عزیزم که در تمامی مراحل نگارش این کتاب همراه و باور من بودند تشکر می‌کنم.

نجم‌الدین شیرخندایی

بهار ۱۳۹۴

۱	مقدمه	۱
۵	فصل اول: نظریه‌های امنیت	۵
۶	۱- امنیت ملی	۶
۷	۲- مفهوم امنیت در نظم نوین جهانی	۷
۱۱	۳- فرایند تکوین تفکرات امنیت	۱۱
۱۱	۳-۱ دوران پس از جنگ جهانی دوم تا پایان جنگ سرد	۱۱
۱۱	۳-۲ دوران پس از جنگ سرد تا پایان اواخر قرن بیستم	۱۱
۱۲	۳-۳ قرن بیستم و یکم	۱۲
۱۳	۴- نظریه‌های مطالعات امنیتی	۱۳
۱۴	۴-۱ واقع‌گرایی: امنیت دولت محور	۱۴
۱۹	۴-۲ نو واقع‌گرایی: نظام بین‌المللی آنا‌رشی و معمای امنیت	۱۹
۲۱	۴-۲-۱ نظریه سیستمی	۲۱
۲۲	۴-۲-۲ موازنه قوا	۲۲
۲۲	۴-۳ لیبرالیسم کلاسیک: صلح لیبرالی	۲۲
۲۳	۴-۴ نهادگرایی لیبرال	۲۳
۲۴	۴-۵ سازه‌نگاری	۲۴
۲۵	۴-۶ نظریه انتقادی	۲۵
۲۶	۴-۷ مکتب کپنهاگ	۲۶
۲۷	۴-۷-۱ مکتب کپنهاگ و مفاهیم آن	۲۷
۲۳	۴-۸ مطالعات امنیتی جهان سوم	۲۳
۲۷	۴-۹ رویکرد نظری پژوهش	۲۷

۳۸	جمع‌بندی فصل اول
۴۶	فصل دوم: بررسی سیاست‌های دفاعی و امنیتی عربستان سعودی
۴۷	۱- سیاست خارجی عربستان سعودی در منطقه خلیج فارس
۴۹	۱-۱ محور خلیج فارس
۴۹	۲-۱ محور عربی
۵۰	۳-۱ محور اسلامی
۵۰	۴۰۱ محور بین‌المللی
۵۱	۲- سیاست دفاعی و امنیتی عربستان سعودی در منطقه
۵۱	۱-۲ سیاست دفاعی و امنیتی عربستان پیش از حادثه ۱۱ سپتامبر در خلیج فارس
۵۲	۲-۲ سیاست دفاعی و امنیتی عربستان پس از حادثه ۱۱ سپتامبر در خلیج فارس
۵۳	۳- هویت و سیاست‌های امنیتی و دفاعی عربستان سعودی
۵۴	۱-۳ نقش عربستان سعودی در توسعه در گروه طالبان در افغانستان و گروه سپاه صحابه در پاکستان
۵۵	۱-۱-۳ گروه طالبان
۵۶	۲-۱-۳ نقش سیاست‌های امنیتی عربستان سعودی در ظهور و رشد طالبان
۵۹	۳-۱-۳ سپاه صحابه در پاکستان
۶۰	۴-۱-۳ نقش سیاست‌های امنیتی عربستان سعودی در ظهور گروه سپاه صحابه در پاکستان
۶۳	۲-۳ سیاست‌های امنیتی عربستان سعودی بر محور نظامی‌گری
۶۶	۴- سنت نفوذناپذیری و ضرورت موازنه‌ی قدرت
۶۶	۱-۴ تهدیدات تغییر توازن قدرت منطقه‌ای از منظر عربستان سعودی
۶۶	۱-۱-۴ تهدیدات متعارف عربستان و موازنه‌گری متعارف از سوی این کشور
۶۷	۲-۱-۴ تهدیدات غیر متعارف و تلاش برای موازنه‌گری نامتعارف
۶۷	۴-۲ تلاش برای کسب وسایل پرتابی کلاهک هسته‌ای
۶۷	۱-۲-۴ موشک‌های CSS-2
۶۸	۲-۲-۴ تلاش برای خرید موشک Hatel-V از پاکستان

۶۸	۳-۲-۴ موشک‌های غوری پاکستان
۶۸	۳-۴ استراتژی هسته‌ای عربستان و بناریوهای مطرح
۶۹	جمع‌بندی فصل دوم
۷۴	فصل سوم: بررسی سیاست‌های دفاعی و امنیتی قطر
۷۶	۱- اصول و مبانی سیاست خارجی قطر
۸۰	۱-۱ فرصت‌ها و محدودیت‌های سیاست خارجی دولت قطر
۸۰	۱-۱-۱ فرصت‌های سیاست خارجی دولت قطر در خاورمیانه
۸۲	۱-۱-۲ محدودیت‌های سیاست خارجی دولت قطر در خاورمیانه
۸۳	۲- سیاست خارجی دولت قطر در منطقه خاورمیانه و کشورهای عربی
۸۴	۲-۱ سیاست خارجی امنیتی قطر در قبال بحرین، لبنان و فلسطین
۸۶	۲-۲ سیاست خارجی امنیتی قطر در قبال عراق بعد از حمله آمریکا
۸۷	۲-۲-۱ سیاست خارجی-امنیتی قطر در قبال عربستان سعودی در منطقه
۸۸	۲-۲-۲ سیاست خارجی-امنیتی قطر در قبال انقلاب‌های عربی
۸۹	۲-۲-۳-۱ رویکرد قطر در قبال تحولات انقلاب عربی در مصر
۹۰	۲-۲-۳-۲ رویکرد قطر در قبال تحولات انقلاب عربی در لیبی
۹۰	۲-۲-۳-۳ رویکرد قطر در قبال تحولات و بحرین سوریه
۹۲	۳- روابط امنیتی و دفاعی قطر و ایالات متحده در خلیج فارس
۹۴	۴- سیاست امنیتی قطر در قبال دولت اسلامی و القاعده (داعش و جبهه نصرت)
۹۹	جمع‌بندی فصل سوم
۱۰۵	فصل چهارم: تأثیر سیاست‌های دفاعی و امنیتی عربستان و قطر بر امنیت ملی ج.ا.ا.
۱۰۷	۱- سیاست‌های امنیتی-دفاعی جمهوری اسلامی ایران
۱۰۷	۲- ارزیابی سیاست‌های امنیتی و دفاعی ایران در خلیج فارس
۱۱۰	۲-۱ ایدئولوژی شیعی و ایستار امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در خاورمیانه

۲- تأثیر سیاست‌های دفاعی و امنیتی عربستان بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران.....	۱۱۱
۱-۲ سیاست‌های امنیتی عربستان در سه حوزه عراق، لبنان و فلسطین و خلیج فارس در برابر ایران.....	۱۱۱
۱-۱-۲ عراق؛ کانون اول موازنه و نفوذ.....	۱۱۱
۲-۱-۲ حوزه مدیترانه؛ کانون دوم موازنه و نفوذ.....	۱۱۳
۳-۱-۲ خلیج فارس؛ کانون سوم موازنه و نفوذ.....	۱۱۵
۲-۲ تفاوت ایستار امنیتی عربستان سعودی با جمهوری اسلامی ایران در قبال قیام‌های عربی.....	۱۱۶
۳-۲ سیاست‌های امنیتی عربستان در خصوص ایران هسته‌ای.....	۱۱۷
۴-۲ سیاست‌های امنیتی عربستان سعودی در قراردادهای تسلیحات نظامی در قبال ایران.....	۱۱۹
۵-۲ نگرش امنیتی متفاوت عربستان و ایران به نهضت‌های آزادی‌بخش مسلمانان.....	۱۱۹
۳-۳ تأثیر سیاست‌های دفاعی و امنیتی قطر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران.....	۱۲۱
۱-۳ تضادهای سیاست‌های امنیتی قطر و ایران در سوریه.....	۱۲۱
۲-۳ تضادهای سیاست‌های امنیتی قطر و ایران در قبال اخوانی‌گری در منطقه و جنبش‌های آن.....	۱۲۳
۳-۳ سیاست‌های امنیتی-دفاعی قطر در قبال ایران هسته‌ای.....	۱۲۴
جمع‌بندی فصل چهارم.....	۱۲۶
فصل پنجم: نتیجه‌گیری.....	۱۳۲
منابع.....	۱۳۷

شش کشور امارات، بحرین، عراق، عربستان، قطر و کویت که در واقع کشورهای تشکیل دهنده شورای همکاری خلیج فارس می‌باشند، کوشیده‌اند تا برای فائق آمدن بر احساس ناامنی خویش که به‌طور ویژه ریشه در ویژگی‌های داخلی متغیرهای ساختاری این کشورها^۱ از یک‌سو؛ و ویژگی‌های منطقه‌ای^۲ از سوی دیگر؛ دارد، سیاست‌های دفاعی و امنیتی را مد نظر خویش قرار دهند که از مختصات اصلی آن تکیه بر قدرت‌های غربی و به‌ویژه ایالات متحده آمریکا را می‌توان مورد اشاره قرار داد. اتکایی که ظهور و بروز آن را می‌توان از طریق خریدهای عمده تسلیحاتی، یاری گرفتن از آن‌ها برای آموزش نیروهای نظامی خود و نیز استقرار یگان‌هایی از ارتش آمریکا در خاک این کشورها مشاهده نمود. این امر سبب شده است تا جمهوری اسلامی ایران به دلایل گوناگون با حساسیت ویژه‌ای به سیاست دفاعی این کشورها بنگرد؛ به‌ویژه آنکه، جمهوری اسلامی ایران که اراده آن در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در برابر خواست‌های ریاددخواهانه آمریکا قرار داشته و پیوسته از ناحیه آن مورد تهدیدات گوناگون (اعم از سخت، نیمه سخت و نرم) واقع شده است، افزایش این روابط را به‌عنوان تهدیدی تشه امنیت ملی خویش تصور می‌نماید. علاوه بر این، موضع کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس، به‌ویژه عربستان و قطر، در قبال جمهوری اسلامی ایران نیز از دیگر عللی است که حساسیت ایران را به سیاست‌های دفاعی و امنیتی این کشورها بالا برده است؛ چرا که این کشورها نیز به دلایل گوناگون که در ادامه به گوشه‌ای از آن اشاره خواهد گردید، همیشه ایران قدرتمند را تهدیدی علیه خود دانسته و از او می‌ترسیدند:

الف) نابرابری در قدرت و موقعیت ایران با این کشورها چه در زمان رژیم گذشته و چه بعد از وقوع انقلاب اسلامی در ایران به سبب بسیاری از عوامل مادی و معنوی متشکله قدرت ملی که به ایران قدرت برتر را بخشیده است باعث گردیده که کشورهای کوچک و فاقد عناصر قدرت ملی در حوزه جنوبی خلیج فارس همیشه ایران قدرتمند را تهدیدی علیه خود بپندارند.

^۱ احساس عدم امنیت در عرصه داخلی کشورهای شورا، از مایه‌های آن‌ها نشأت می‌گیرد که عدم مشروعیت سیاسی، ملتی بودن شیوه حکومت و دولت، اقتصاد تک‌محصولی، فقدان دموکراسی و آزادی بیان و نظایر آن از جمله آن‌هاست.

^۲ - فعال شدن انتاعده از منظر اقدامات تخریبی در این کشورها، قدرت‌یابی حوامع شیعی در این کشورها و تأثیرگذاری ایران و عراق بر آن‌ها؛ فعالیت جمهوری اسلامی ایران برای دستیابی به هژمونی منطقه‌ای از جمله. علل مؤثر در احساس عدم امنیت کشورهای شورای همکاری خلیج فارس در عرصه منطقه‌ای می‌باشد.

ب) تفاوت در ساختار سیاسی و نحوه توزیع قدرت: زیرا ایران اسلامی با برخورداری از مسئله تفکیک قوا و رهبری (ولی فقیه) که همگی به نحوی منتخب مردم می‌باشند در برابر نظام‌های سلطنتی و شیخ‌نشین حوزه جنوبی خلیج فارس که همه‌ی آن‌ها دارای حکومت‌های اقتدارگرا و غیرمردمی هستند قرار دارد و این خوشایند آن کشورها نیست.

ج) تفاوت در اهداف منطقه‌ای و جهانی ایران با این کشورها: زیرا ایران به‌عنوان یک کشور انقلابی با اهداف انقلابی نظم سیاسی موجود منطقه و جهان را تحمیلی دانسته و آن را نمی‌پذیرد. در نتیجه در سطح منطقه سلطه‌ی ابرقدرت‌ها بخصوص آمریکا را نفی نموده و خواهان بازگرداندن سرنوشت سیاسی و امنیت منطقه به دست ملت‌های مسلمان منطقه است و همچنین روند به اصطلاح صلح با اسرائیل را خیانت به امت اسلامی و مردم فلسطین می‌داند در حالی که کشورهای منطقه مورد بحث، بقاء خود را در سایه‌ی حمایت ابرقدرت آمریکا دانسته و خواهان صلح با اسرائیل هستند.

د) جهت‌گیری‌های سیاسی متفاوت و متعارض: ایران در راستای تر «نه شرقی، نه غربی» جمهوری اسلامی» پیوسته نفوذ ابرقدرت‌ها را در منطقه نفی نموده‌است. درحالی‌که کشورهای عربی منطقه با محوریت عربستان سعودی کاملاً سلطه‌ی قدرت‌های خارجی خصوصاً آمریکا را در منطقه پذیرفته‌اند و به دلیل ضعف‌هایی که در درون خود در زمینه‌های گوناگون دارند از این حضور فیزیکی حمایت می‌کنند.

ه) ضعف همبستگی اجتماعی بین ایران و کشورهای عربی خلیج فارس: ایران و کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس به لحاظ نژاد و قومیت (عرب و عجم)، زبان (فارسی و عربی)، مذهب (شیعه و سنی)، تاریخ (مستعمره و غیرمستعمره) تفاوت‌هایی داشته‌اند و دارد که در بطن خود می‌تواند منشأ واگرایی قرار گیرد. خصوصاً هرگاه نقش تبلیغات خارجی در دامن زدن به این اختلافات را در نظر بگیریم، مشاهده خواهیم کرد که بر شدت و حدت واگرایی افزوده است. مسئله عربیت و ناسیونالیسم عربی، ابزار و جریه‌ای بوده است که چه در گذشته و چه در زمان حال در ایجاد مرزبندی بین اعراب منطقه از یک طرف و فارس‌یان (فارس‌ها) از طرف دیگر به کار گرفته شده است.

ایدئولوژی (مذهب): مشخص‌ترین وجه ناهمگونی در ابعاد استراتژی و یا سیاست کلی در مجموعه‌ی خلیج فارس می‌باشد در صورتی‌که ایدئولوژی اساسی و اصل بنیادین استراتژی و سیاست بخشش مالی این مجموعه یعنی ایران را تشکیل می‌دهد در ساخت سیاسی کلی کشورهای حوزه جنوبی خلیج فارس بسیار کمرنگ یا بی‌رنگ است. در واقع ریشه‌ی بسیاری از تنش‌ها در تباین

دیدگاه‌های اقتصادی است که در بخشی از این مجموعه وجود دارد که در سایر بخش‌ها وجود ندارد و لاجرم نسبت به گسترده‌ی اقدامات سیاسی و با استراتژیک جمهوری اسلامی ایران شکاف ایدئولوژیک و استراتژیک بین سایر کشورهای این حوزه مشهود است در میان کشورهای حوزه جنوبی خلیج فارس بیشترین و شدیدترین تضاد بین ایران و عربستان سعودی است.

ز) اختلافات ارضی ایران با بعضی از این کشورها (امارات متحده عربی) و حمایت سایر کشورها در جلسات شورای همکاری خلیج فارس از امارات که به تحریک عمدتاً قدرت‌های قرا منطقه‌ای مانند آمریکا و انگلیس صورت می‌گیرد امروزه به یکی از عمده‌ترین مسائل تنش‌زا بین ایران و این کشورها تبدیل شده است. به‌طوری‌که علی‌رغم در پیش گرفتن سیاست اعتمادسازی و تنش‌زدایی دولت جمهوری اسلامی ایران هر از چند گاهی با ادعاهای واهی امارات و حمایت‌های آن‌ها از هرگونه چشم‌انداز امیدوارکننده‌ی را از بین می‌برد.

ح) آمریکا: این کشور به‌عنوان عمده‌ترین عامل برون منطقه‌ای به دلایل منافع‌ی که در منطقه دارد و تضاد و اختلافاتش با جمهوری اسلامی ایران همیشه خواهان دوری ایران با کشورهای تحت نفوذش در حوزه جنوبی خلیج فارس می‌باشد و همیشه به دنبال ترسیم تصویری غیر واقعی از تهدید ایران نسبت به این کشورهاست تا بتواند بدین‌وسيله حضور مستقیم خود را در منطقه و در خاک این کشورها توجیه نماید. لذا با توجه به ضعف کشورهای عربی مورد بحث و نیازمند بودن آن‌ها به حمایت آمریکا این کشورها روابط کنترل‌شده‌ی را که حد و حدود آن را آمریکا به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم تعیین می‌کند با ایران خواهند داشت.

بدین ترتیب، روند همکاری و تعامل میان ایران و این کشورها با موانع جدی مواجه بوده است. بر این اساس، بر آن شدیم تا در این تحقیق ضمن شناخت و واکاوی علمی سیاست دفاعی و امنیتی کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس علی‌الخصوص عربستان سعودی و قطر به بررسی نقش این سیاست‌ها بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بپردازیم.

یکی از مهم‌ترین ارکان هر نظام سیاسی که عامل بقای آن نیز به حساب می‌آید، سیاست دفاعی است. از دغدغه کلان، هرگاه یک نظام در صحنه‌ی بین‌المللی و یا حتی در سطح ملی خود را در معرض تهدیدات اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و نظامی مخالفان ببیند، ناگزیر باید برای مقابله با این تهدیدات مبادرت به اتخاذ یک سیاست تدافعی بنماید. بدین معنا، سیاست دفاعی به‌عنوان جوهرچین از

جورچین‌های استراتژی ملی یا در برگرفتن استراتژی‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ... در مرتبه‌ای بالاتر و اعم از استراتژی نظامی قرار می‌گیرد. البته برخی نیز سیاست دفاعی را همان سیاست نظامی دانسته، از این منظره به اعتقاد ایشان سیاست دفاعی با استراتژی نظامی قرابت و نزدیکی بیشتری پیدا می‌نماید و بدین ترتیب می‌توان سیاست دفاعی را خط مشی کل انتظامی هر کشور در پیشبرد اهداف و منافع ملی‌اش دانست. در کتاب پیش رو، نگارنده این منظور مراد خویش از سیاست دفاعی را با معنای اخیر گفته‌شده در تطبیق دانسته و می‌کوشد از این زاویه، سیاست دفاعی کشورهای حاشیه خلیج فارس را تبیین نماید.